

УДК 339.562(477)

ДУХНИЦЬКИЙ Б. В.
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІМПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНУ

У статті розглянуто основні характеристики імпорту сільськогосподарської продукції в Україну з наведенням його динаміки, товарної та географічної структури. Зроблено аналіз зарубіжних закупівель в розрізі груп агропродовольчої продукції, які користуються у нас найбільшим попитом. Виділено високий рівень самозабезпеченості та слабку залежність внутрішнього ринку від імпортних поставок продовольства. В цілому аграрний імпорт в нашу країну характеризується перепадами обсягів та відсутністю чітко окресленої товарної структури.

Ключові слова: імпорт, торгівля, продовольство, структура.

DUKHNITSKIY B.
NSC "Institute of Agrarian Economics"

MODERN TRENDS OF AGRICULTURAL IMPORT TO UKRAINE

The main characteristics of import agricultural products to Ukraine, with reference to its dynamics, commodity and geographic structure are considered in the article. Made the analysis of foreign purchases the groups of agricultural products, which under the greatest demand. A high level of self-sufficiency and a weak dependence of the domestic market on imported food supplies are highlighted. In general, agricultural imports in our country are characterized by volatility and the absence of a clearly defined commodity structure. Its value is determined predominantly by the purchasing power of domestic consumers. The main suppliers of agro-food products to Ukraine are the states of the European Union, and the highest value import volumes are on ready-made food products. At the same time, some of the import purchases are carried out objectively because of the lack of production opportunities within the country, and the other part is the result of changes in the priorities of agricultural production. In order to improve this situation, a comprehensive reorientation of producers is needed, which includes increasing the profitability of the product, orientation towards world standards of the technological process and application of the principles of global marketing. In the near future, the current tendencies of agrarian import will be stable for Ukraine. Its slow growth will be observed at the expense of the continued expansion of Ukraine's participation in global trade processes. At the same time, the economic and political stability in the country, growth of the population welfare and liberalization of entrepreneurship will be decisive. If these conditions are met, Ukraine's import dependence on food products will remain low, and demand for our market will mainly be provided by our own production.

Keywords: import, trade, food, structure.

Постановка проблеми. Україна практично не відчуває особливих проблем з досягненням продовольчої безпеки, але при цьому має залежність від імпортних поставок деяких груп сільськогосподарської продукції, яка є результатом попиту на нашому ринку і прослідковується вже тривалий час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією присвячені публікації таких вітчизняних вчених, як С.М. Кваша [3, 4], Ю.О. Лупенко [6], М.І. Пугачов [5, 6], В.І. Власов [3, 4] та ін., а також статистичні і аналітичні матеріали окремих спеціалізованих ресурсів [1, 2].

Мета статті. Дослідження сучасного стану імпорту в Україну сільськогосподарської продукції, аналіз переваг та недоліків зарубіжних поставок різних груп товарів для потреб вітчизняного ринку.

Виклад основного матеріалу. Україна впевнено утримує свої позиції на глобальному аграрному ринку за рахунок постачання зернових, олійних культур, продукції харчової промисловості та соняшникової олії. Сільськогосподарські товари стали основою вітчизняного експорту, приносячи нашим компаніям основну частину валютних надходжень. Однак, як і решта країн світу, наша держава здійснює імпорт агропродовольчої продукції. Хоча у порівнянні з експортом його обсяги значно менші, він також має свої особливості, демонструючи серйозніші коливання в залежності від курсу гривні та купівельної спроможності споживачів. Основу імпортних поставок в Україну складають як абсолютно екзотичні для нас продукти, так і цілком типові для наших природно-кліматичних умов та структури виробництва. В зв'язку з цим важливо комплексно дослідити причини, які призводять до імпорту в Україну окремих груп аграрної продукції, що дозволить краще зрозуміти кон'юнктуру внутрішнього ринку та сучасні тенденції світової торгівлі.

Після вступу до СОТ у 2008 році зовнішня торгівля України агропродовольчою продукцією (групи 1-24 УКТЗЕД) характеризувалась загальною тенденцією до зростання. Її вартісні обсяги досягли пікових значень у 2012-2013 рр. Зокрема, у 2013 році імпорт продукції АПК Україною перевищив 8 млрд дол. Однак у наступні два роки відбулось суттєве зниження імпортних поставок, які у 2015 році стали мінімальними за останні десять років – 3,5 млрд дол. [1].

Якщо комплексно оцінювати ситуацію з імпортом продовольства в Україну і порівнювати її з іншими країнами світу, то можна зробити висновок про самодостатність нашої держави за рахунок власного

виробництва та низьку залежність від закордонних поставок, яка існує по окремих продуктах, що не є визначальними для загальної продовольчої безпеки як, наприклад, зерно. Місце України у світовому рейтингу країн-імпортерів серед представників четвертого десятку зайвий раз це підтверджує [2].

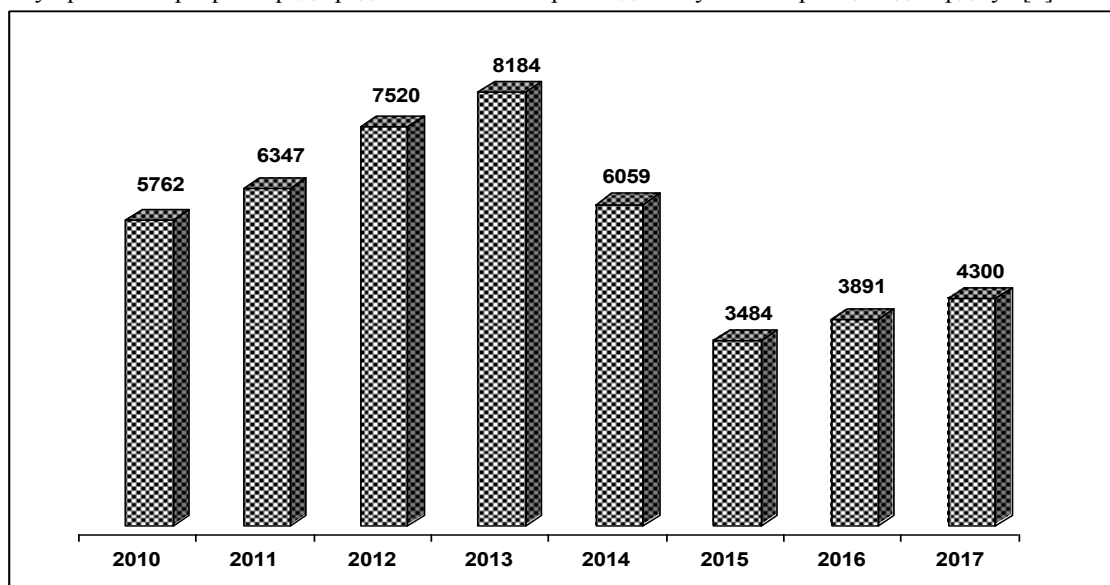

Рис. 1. Динаміка імпорту агропродовольчої продукції в Україну, млн дол. США

Різне падіння імпорту пояснюється комплексним впливом багатьох факторів, серед яких анексія Криму, військові дії на Донбасі, погіршення відносин з Росією, загальна політична та економічна нестабільність в державі, а також колосальна девальвація гривні, що спричинила зниження купівельної спроможності населення, коли споживачі вже не могли собі дозволити продовольчі товари з-за кордону в тій же кількості. Крім того, внаслідок перерахованих причин згортали свою діяльність підприємства-імпортери, адже попит на продукцію, яку вони закуповували на зовнішніх ринках, невпинно зменшувався. У 2016 та 2017 роках фіксувалось повільне зростання імпорту сільськогосподарської продукції.

Якщо говорити про товарну структуру імпорту, то найбільше ми завозимо готових харчових продуктів (групи 16-24 УКТЗЕД), найменше – жирів та олій (група 15).

Таблиця 1

Товарна структура імпорту аграрної продукції в Україну, млн дол. США

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Продукти тваринного походження	1242	1035	1718	1892	1124	548	626	732
Продукти рослинного походження	1564	1816	2430	2670	2032	1146	1285	1368
Жири та олії	452	469	406	403	302	182	246	267
Готові харчові продукти	2505	3027	2965	3219	2602	1608	1734	1933

Незважаючи на свою нестабільність в абсолютних цифрах, імпорт агропродовольчої продукції в Україну має декілька типових ознак. Найбільші поставки в Україну здійснюються державами ЄС, що займають майже половину в географічній структурі імпорту. Відсутність яскраво вираженої товарної структури говорить про його диверсифікацію, але при цьому традиційно визначальними виявляються закордонні поставки плодів і ягід, риби та морепродуктів, тютюну і різних харчових продуктів [3, с. 28-45].

2017-й рік став підтвердженням існуючих тенденцій в імпорті, який в цілому зріс на 400 млн дол. або на 10 % у порівнянні з попереднім роком. Основні імпортні поставки продукції АПК були здійснені з країн Європейського Союзу – 2274 млн дол., Азії – 941 млн дол., Латинської Америки – 391 млн дол. та Африки – 237 млн дол. Країни, в яких ми найбільше закуповували аграрну продукцію – Польща (457 млн дол.), Німеччина (445), Туреччина (301), Франція (209), Італія (198), США (194), Нідерланди, Індонезія (по 176) та Норвегія (149 млн дол.). Загалом вони забезпечили майже половину нашого аграрного імпорту [1].

Товарна структура сільськогосподарського імпорту в Україну минулого року формувалась переважно за рахунок плодів та горіхів (477 млн дол., в основному цитрусових та бананів), риби і ракоподібних (455 млн дол., в першу чергу, мороженої риби), тютюнових виробів (403 млн дол.), різних

харчових продуктів (364 млн дол.), насіння олійних культур (309 млн дол., більшою мірою, соняшнику), кави і чаю (194 млн дол.), а також етилового спирту (182 млн дол.). Ці продукти сумарно утворили трохи більше половини вартості імпорту [1].

З плодово-ягідної продукції, що ввозиться в нашу країну, варто виділити цитрусові фрукти і банани як основні її товарні позиції. Так, за аналізований період основними постачальниками бананів виступають Еквадор та Коста-Ріка. У 2017 році з 238 тис. т бананів, імпортованих в Україну, 133 тис. т було ввезено з Еквадору, а 63 тис. т – з Коста-Ріки. Ціна імпорту бананів була найвищою у 2013 році (1190 дол/т), а потім стабільно знижувалась, досягнувши мінімуму у 2017 році – 590 дол/т. Те ж саме стосується цінової ситуації при імпорті цитрусових: у 2013 році ціна була максимальною (1047 дол/т), поступово знижуючись надалі, а в 2017 році дорівнюючи 646 дол/т. Найбільш популярними і, відповідно, імпортованими, традиційно є апельсини, мандарини та лимони. Ми закупаємо переважно більшість цитрусових фруктів у країнах Азії, Африки та Європи. За 2017-й рік головними імпортерами в Україну стали Туреччина (143 тис. т), Єгипет (37 тис. т), Іспанія (15 тис. т) та Італія (14 тис. т), які разом забезпечили понад 3/4 поставок цитрусових в натуральному виразі [1].

В товарній структурі імпорту рибної продукції та ракоподібних основні обсяги поставок припадають на морожену, свіжу і охолоджену рибу, а також рибне філе. У 2017 році Україна ввезла з-за кордону 296 тис. т цієї продукції, в тому числі риби мороженої – 253 тис. т, філе рибного – 21 тис. т, риби свіжої або охолодженої – 12 тис. т. Найбільші постачальники у минулому році – Норвегія (67 тис. т), Ісландія (56 тис. т), США (32 тис. т), Естонія (26 тис. т), Іспанія (15 тис. т), Канада і Латвія (по 13 тис. т). Ціна на імпорту морожену рибу не відрізнялась стабільністю, однак постійно перевищувала 1000 дол/т, а в 2017 році склала 1171 дол/т. Свіжа і охолоджена риба коштувала набагато дорожче, а її максимальна ціна зафіксована якраз минулого року – 7013 дол/т. Вартість рибного філе знаходилась в межах 1500-2000 дол/т, в 2017 році вона становила 1780 дол/т [1].

Імпорт тютюнових виробів представлений переважно сировиною, а не готовими товарами. У минулому році з 68 тис. т продукції даної групи сировина займала 56 тис. т. Імпортна ціна тютюнових виробів коливалась за аналізований період в діапазоні 6000-7000 дол/т, зафіксувавшись у 2017 році на позначці 5897 дол/т. Основні країни-імпортери тютюнової продукції в Україну – Бразилія (13 тис. т), Нідерланди (6 тис. т), Індія, Італія та Малаві (по 5 тис. т) [1].

Доводиться констатувати, що залежність України від зарубіжних поставок якісного насіннєвого матеріалу продовжує зростати, особливо це стосується соняшнику. В цілому за аналізований період імпорт насіння соняшнику зріс у 4 рази в натуральному і вартісному виразі, ставши найбільшим у минулому році – майже 25 тис. т на суму 230 млн дол. Імпортна ціна знаходилась в межах 8000-10000 дол/т, у 2017 році становивши 9275 дол/т. Практично все ввезене насіння цієї олійної культури призначене для сівби. За минулий рік найбільші обсяги закупівлі Україна здійснила у Туреччині (9 тис. т), Сполучених Штатів Америки (7 тис. т) і Франції (4 тис. т). До речі, другою за вартісними обсягами імпорту насіннєвою культурою для України є кукурудза, якої в минулому році було ввезено понад 35 тис. т на суму у понад 131 млн дол [1].

Крім того, ми повністю залежні від імпорту чаю та кави, бо ці продукти не виробляються в Україні. Цікаво, що наша держава в останні роки збільшує закупівлі кави за рубежем, в той же час зменшуючи обсяги ввезеного чаю. З 2010 року імпорт кави збільшився з 21 до 31 тис. т, а чаю – зменшився з 29 до 18 тис. т. За минулий рік найбільші обсяги чаю ми закупили в Шрі-Ланці (4,2 тис. т), Індії (4,0 тис. т). Об'єднаних Арабських Еміратів (2,4 тис. т), Китаї та Кенії (по 2,0 тис. т), а також В'єтнаму (1,4 тис. т). Всі ці країни, за винятком ОАЕ, традиційно є провідними виробниками чаю. Головні постачальники кави в Україну за 2017 рік – В'єтнам (6,0 тис. т), Польща (4,5 тис. т), Індія (3,7 тис. т), Італія (3,5 тис. т), Німеччина (2,5 тис. т) і Бразилія (2,3 тис. т) [1]. З цього переліку Бразилія та В'єтнам виступають найбільшими світовими виробниками кави, а країни ЄС – основні реекспортери, бо глобальний ринок контролюється транснаціональними компаніями, які займаються фасуванням, обжарюванням та подальшою дистрибуцією. Ціна імпортованого в Україну чаю була найвищою у 2012 році – 6137 дол/т, після цього з року в рік знижуючись, і стала мінімальною за підсумками минулого року – 3616 дол/т. Дуже схожа ситуація спостерігалася з цінами кави – найбільшими вони були у 2011-2013 рр., коли перевищували 5000 дол/т, однак потім помітно знизилась, зокрема у 2017 році в середньому складаючи 3444 дол/т.

Звертає на себе увагу той факт, що Україна вже не один рік має негативне сальдо в зовнішній торгівлі деякими продуктами, виробництво яких для нас є типовим. Зокрема, за 2017 рік ми імпортували з інших країн близько 54 тис. т сала і жиру на суму у майже 34 млн дол., при цьому обсяги їх експорту були мізерними. Пояснення цього – широке використання даної продукції в м'ясопереробній галузі, адже власного виробництва м'яса і субпродуктів в результаті стрімкого скорочення поголів'я свиней вже не вистачає для потреб внутрішнього ринку. Незважаючи на цілком позитивну ситуацію в птахівничій галузі, чимало також завозиться в Україну живої свійської птиці, в основному курей та племінних курчат, вартість імпорту яких у минулому році становила 47 млн дол. При цьому експорт живої птиці здійснюється, однак в дуже малих обсягах. Хоча фіксується загальне додатне сальдо по молокопродуктах, стосовно сирів імпорт перевищує експорт. У минулому році Україна імпортувала 10 тис. т сирів на суму 47 млн дол., в той час як

було експортовано їх 9 тис. т вартістю 33 млн дол [1]. Після підписання Угоди про асоціацію фактично всі сири, що закуповуються Україною, надходять з країн Європейського Союзу, які є його визнаними виробниками (Польща, Німеччина, Франція, Нідерланди), тому що на нашому ринку існує серйозний дефіцит якісної та різноманітної сирної продукції.

Крім того, маємо від'ємний баланс по багатьох групах плодоовочевої продукції. Так, помідорів у 2017 році імпортовано майже 35 тис. тонн, що більш ніж у півтора рази перевищує їх експорт. Така ж ситуація спостерігається стосовно огірків, капусти і моркви. Ще одним продуктом, обсяги ввезення якого з-за кордону постійно перевищують наш експорт, є яблука. Минулого року Україна імпортувала 40 тис. т яблук, а експорт їх був майже вдвічі меншим [1]. Хоча внутрішні потреби в цих продуктах ми задовольняємо за рахунок власного виробництва, однак овочеві культури завозяться у ті місяці, коли сезон збирання урожаю вже завершений, а пропозиція внутрішнього ринку обмежена (зимовий період). Дещо інша ситуація з яблуками. Практично весь імпорт здійснюється з Польщі – європейського лідера яблучного ринку. Польські яблука представлені на полицях українських супермаркетів у якості сортового товару з преміальною ціною, який готові купувати споживачі з достатнім рівнем доходу.

Що стосується поставок з Європейського Союзу як найбільшого імпортера сільськогосподарської продукції в Україну, то серед його держав у минулому році, крім вже згаданих Польщі, Німеччини, Франції, Італії та Нідерландів, варто відзначити Іспанію з Угорщиною. В підсумку, ці сім країн забезпечили понад 75 % вартості аграрних імпорتنних поставок з ЄС [1].

В товарній структурі імпорту продукції АПК в нашу країну з ЄС у 2017 році визначальними позиціями були: насіння кукурудзи (29 тис. т на суму 107 млн дол.), какао-продукти і шоколад (32 тис. т на 130 млн дол.), різні харчові продукти (43 тис. т на 254 млн дол.), напої (в основному алкогольні, 91 тис. т на 245 млн дол.), залишки та відходи (переважно продукти для годівлі тварин, 105 тис. т на 140 млн дол.), тютюнові вироби (18 тис. т на 140 млн дол.). Суттєві обсяги імпорту зафіксовані по м'ясу птиці (118 тис. т, по цій продукції у нас негативне сальдо з Євросоюзом), мороженій рибі (72 тис. т), салу [1].

Отже, імпорتنні поставки агропродовольчої продукції з Європейського Союзу не досить чітко структуровані в розрізі товарів, хоча характеризуються наявністю традиційних країн-партнерів.

Таким чином, не дивлячись на постійний розвиток експорту агропродовольчої продукції, особливо в контексті нових викликів глобальної кон'юнктури та зміни зовнішніх пріоритетів, для України залишається актуальним пошук оптимальної структури імпорту [6, с. 258-259]. В силу багатьох причин ми не можемо самотужки забезпечити попит на внутрішньому ринку, тому змушені вдаватися до поставок з-за кордону. Якщо імпорт екзотичної продукції (кава, чай, тропічні фрукти, морська риба, молюски та ін.) має об'єктивний характер через природно-кліматичні умови України, то поставки окремих видів молочної, м'ясної продукції, насіння, овочів та фруктів пояснюються структурними змінами в економіці за період незалежності, які вплинули на зміну обсягів виробництва [4, с. 18]. По першій групі продуктів подолати імпортозалежність практично неможливо, а стосовно другої маємо всі передумови до зниження закордонних закупок, в першу чергу шляхом посилення інтенсифікації названих галузей, тим більше враховуючи орієнтацію на їх виробництво, яка склалася історично. В найближчій перспективі, при відсутності різких соціально-економічних та геополітичних потрясінь в нашій країні, очікується поступове зростання імпорту агропродовольчої продукції [5, с. 25]. Це буде зумовлено як відновленням докризових рівнів попиту на більш якісну зарубіжну продукцію, так і подальшим розвитком інтеграційних процесів, які матимуть наслідком створення нових зон вільної торгівлі для України та лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки. Існування імпорتنних поставок продовольства є цілком логічним для країни, яка в повній мірі бере участь в глобальних торговельних процесах. Однак важливіше значення має мінімізація поставок агропродовольчої продукції з-за кордону і максимізація частки власного виробництва на внутрішньому ринку. При оптимальному співвідношенні імпорتنні продукти доповнюють та урізноманітнюють актуальний асортимент основних продовольчих товарів. В перспективі доцільно буде проаналізувати реальність та загальну ефективність заміщення імпорту деяких видів продукції АПК за рахунок збільшення обсягів виробництва вітчизняними підприємствами.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. FAOSTAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org>
3. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України: стан та тенденції / [Кваша С.М., Власов В.І., Кривенко Н.В. та ін.]; за ред. С.М. Кваши. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. – 80 с.
4. Кваша С.М. Імпорт агропродовольчої продукції та можливості його заміщення національним виробництвом / С.М. Кваша, В.І. Власов, Н.В. Кривенко, Б.В. Духницький // Економіка АПК. – 2014. - №5. – С. 11-21.
5. Пугачов М.І. Перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин України з Європейським Союзом в аграрній сфері / [Пугачов М.І., Духницький Б.В., Мельник А.О. та ін.]; за ред. М.І. Пугачова. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. – 40 с.

6. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія / Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, Б.В. Духницький та ін.; за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. – 320 с.

References:

1. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. FAOSTAT. Retrieved from: <http://faostat.fao.org>
3. Eksport ta import produktii ahramoho sektoru Ukrainy: stan ta tendentsii / [Kvasha S.M., Vlasov V.I., Kryvenko N.V. ta in.]; za red. S.M. Kvashi. – К.: NNTs «ІАЕ», 2013. – 80 p.
4. Kvasha S.M. Import ahroprodovolchoi produktii ta mozhyvosti yoho zamishchennia natsionalnym vyrobnytstvom / S.M. Kvasha, V.I. Vlasov, N.V. Kryvenko, B.V. Dukhnytskyi // *Ekonomika APK*. – 2014. - №5. – pp. 11-21.
5. Puhachov M.I. Perspektyvy rozvytku zovnishnotorhovelnykh vidnosyn Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom v ahramii sferi / [Puhachov M.I., Dukhnytskyi B.V., Melnyk A.O. ta in.]; za red. M.I. Puhachova. – К.: NNTs «ІАЕ», 2016. – 40 p.
6. Formuvannia hlobalnoho i rehionalnoho rynkiv silskohospodarskoi syrovyny ta prodovolstva: monohrafiia / Yu.O. Lupenko, M.I. Puhachov, B.V. Dukhnytskyi ta in.; za red. Yu.O. Lupenka, M.I. Puhachova. – К.: NNTs «ІАЕ», 2015. – 320 p.

Рецензія/Peer review : 10.05.2018
Надрукована/Printed : 05.06.2018
Рецензент: д.е.н., проф. Пугачов М.І.